

УДК 94(04)(477)

П.А. Кравченко, А.І. Мельник

ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС

У статті з'ясовуються методологічні підвалини соціально-філософського осмислення історії в контексті європейського та українського дискурсу.

Ключові слова: історизм, макроісторія, мікроісторія, парадигма, поняття «історія», світобуття.

Тлумачення поняття «історія» має принципове методологічне значення в навчально-виховному процесі, що здійснюється в середній та вищій школі. Сучасні вітчизняні й зарубіжні джерела свідчать, що зміст поняття належить до актуальних проблем філософії історії, котра потребує ґрунтовних досліджень. Адже на питання «Що є історія?» у філософській та історичній літературі даються суперечливі відповіді. Історія розуміється то як оповідь, складена дослідником на основі застосування історичних методів [1], то як розвиток суспільства, цивілізацій, народів тощо або ж як наука про суспільне минуле [2, с.255].

У світі «викликів», які постають нині перед українською державою, актуальною стає потреба оновлення «теорії історії», модернізації «історичних» понять. Тому метою статті є соціально-філософський аналіз сутності поняття «історія».

Сучасна філософська та політична література в Україні перенасичена заявами про «брак знань», які сприяють згуртованості українського суспільства. Поширені й скептичні констатації, що твердять: «Про «устрій» ядра ми знаємо значно більше, ніж про устрій соціуму» [3, с.15]. Загалом нині більше говориться про естетико-теологічну віру «у краще життя», ніж про філософські основи розуміння і здійснення суспільних перетворень. «Історичний матеріалізм», «науковий комунізм» — зауважує М. Михальченко, — відкинуті, але нової «теорії історії», або «історіософії», поки що не створено» [4, с.18].

Показовим є те, що в науковий ужиток останнім часом уходять такі поняття, як «мікроісторія», «макроісторія», «універсальна історія», «історія повсякденності», «раціональна історія», «статика історії», «динаміка історії» тощо. Поняття «історія» нині широко використовується науковцями, політиками, педагогами, загалом представниками різних професій і громадянами із різним соціальним статусом. Проте філософська визначеність його змісту й пізнавально-методологічної значущості навряд чи задовольняє сучасне суспільство й науку, тому що поняття «історія» трактується в різноманітних смислах. Різноманіття визначень історії посилює неясність її тлумачення і призводить до вживання цього терміна в науковій літературі у невластивому для нього контексті.

Нерідко під історією розуміють деякий аспект політології чи вчення про держави, коли пишуть, що історія є в основному історією держав і

державоподібних суспільних одиниць та інститутів, а також ідей, котрі ведуть до їх створення. Таке розуміння історії загалом випливає з утвердження, згідно з яким «історія — це політика, перекинута в минуле» [5, с.20].

Сучасна наукова література інтерпретує історію не як «історію держав», а як «спеціально-наукову дисципліну» чи просто як суспільну науку, об'єктом якої, пише Я. Калакура, є «історична дійсність, процеси, події, явища і фрагменти історичного розвитку, його дійові особи, вся сукупність умов, які характеризують життя суспільства і впливають на нього, тобто все, на що спрямовано пізнавальну функцію історичної науки» [6, с.270].

Указане вище визначення історії та її об'єкта розглядається нами як логіко-теоретична даність, котра найпоширеніша в суспільстві. Вона не викликає якихось суттєвих заперечень з боку основної маси вчених, котрі вбачають в історії науку «про розвиток суспільства» або, як зазначає В.Гусев, про «конкретне і розмаїте життя людства в усіх його виявах в історичній послідовності, починаючи з появи людського суспільства і до наших днів» [6, с.178-179]. Уважається у зв'язку з цим, що «історична наука повинна зрозуміти і пояснити описувані факти. На підставі аналізу їх у сукупності вона з'ясовує сутність специфічних законів розвитку суспільства, особливості історичного процесу окремих країн і народів порівняно з іншими» [6, с.179].

Таким чином, в одному випадку під історією може розумітися опис подій у природі і суспільстві, в іншому — історією вважається виключно «розвиток» суспільства (а така думка переважає), у третьому — це може бути фантастична оповідь, як-от М. Булгакова про «машину часу», що повернула царя Івана Грозного до Москви 30-их років XX століття, та ін. Все це потребує повернення до витоків формування головних підходів розуміння історії, її інтерпретації такими видатними істориками та філософами, як Геродот, Платон, Аристотель, Плутарх, Августин Блаженний, Г.Гегель, К.Маркс, С. Кассирер, А. Тойнбі, М. Блок та іншими теоретиками «філософії історії» більш пізнього періоду.

Подібні суперечності щодо визначень історії у філософській літературі загалом поширені та впливають на тенденції викладання історії. Так, якщо історію вважати результатом вивчення істориком (у тому числі вчителем) історії згідно з його методами і світоглядом, то натрапляємо як на тавтологію («оповідач вивчає оповіді»), так і на зближення історії із визначенням мистецтва. Адже з часів «Метафізики» Аристотеля відомо, що лише мистецтво перебуває між світоглядом людини і процесом засвоєння нею конкретного матеріалу. Коли ж історію (оповідь) уважати розвитком суспільства, то це загалом хибно навіть у тому випадкові, якщо історію розуміти як науку про розвиток суспільства. Недолік такого тлумачення історії полягає в тому, що розвиток властивий тільки організмам. Суспільство ж — це неорганічна раціонально-впорядкована система життєдіяльності людей. Тому екстраполяція на суспільство поняття розвитку — метафора, котра у міфопоетичній формі виражає та впорядковує інформацію про суспільство.

Ситуацію ускладнює той факт, що одночасно із модернізацією «історичних понять» виник комплекс питань, пов'язаних із соціологією. Так, на сьогодні немає змістовно-сміслових розмежувань, наприклад, між макросоціальним підходом і загально-історичним підходом, як немає пояснення різниці між «соціальною динамікою» та «історизмом» або між «людиназнавством», «літературознавством» та «історією». Адже всі знання, скажімо, в часи Платона називалися «історією» (historia) [7, с.179].

Більше того, історія, з погляду Платона, подібна до хаотичної течії вод ріки, якій вона надає уявну визначеність. Тому Платон називав історією (а «історія» — це грецьке слово) таке знання, що «позначає деяким способом те, що замикає течію ріки (histeri ton royn)» [7, с.486]. Тобто історія — це оповідь про різноманітні події в мисленнево визначених межах. Вивчення ж подій забезпечувалося, як вважали давні мислителі, математикою (mathematike).

Відмінність між історією і математикою, як відмінність між оповіддю (нарацією) та дослідженням із застосуванням спеціально створених масштабів для вимірів, урахувалася і в середньовічній філософії, що почала розрізняти «історію» та «витвір». Зокрема, Аврелій Августин учив, що історія — це твори, вироблені людьми давно, а витвором є щойно виготовлений твір. Отже, «історією граду Божого» Августин уважав Біблію, котра, «досягнувши часів царів», дала людям «праобраз» усіх майбутніх царювань [8, с.849]. Витлумачену як історію Біблію визнавали незмінною, а витвори могли бути й не бути «сумісними» з історією «від самого начала». Витвір, а не історія, «залежно від успіхів того або іншого у справах людських, надає часам різний характер» [8, с.899].

Причому в середні віки вважалося, що хроністи та історики — це одні й ті ж особи, котрі фіксують чи описують давні події [8, с.910]. Що ж стосується самої історії, то оповіді, з яких вона складається, можуть бути і доступними для всіх бажаючих, і втаємниченими, тобто призначеними для використання виключно в межах обмеженого кола «втаємничених» осіб [8, с.916]. Тому «історичним знанням» у добу Середньовіччя вважалася сукупність загальновідомих і втаємничених оповідей про дійсні та вигадані події. Це відрізняло історію не тільки від математики, але й від філософії, котра прагнула «відкрити спосіб, як жити, щоб досягнути блаженства», керуючись «людським смыслом і людськими умовисновками» [8, с.963]. Історик, зрештою, уявлявся людиною, твори якої не суперечать тій «історії», що визнана в суспільстві незмінною [8, с.962].

Суттєвий поштовх процесу філософського переосмислення історії з другої половини XVIII ст. дав І. Кант. Мається на увазі його гіпотетична «природна історія неба», що спиралася на апіорне положення про існування первісної туманності. Подальша еволюція туманності, на думку І. Канта, проявилася в утворенні Всесвіту і, отже, нашої Сонячної системи. Орієнтуючись на цю гіпотезу, Й. Гердер, як відомо, побудував філософію оповіді (історії) про еволюцію людства. Ця еволюція розумілася як послідовна зміна суспільств на основі зміни стадій прогресу культурно-технологічного освоєння людьми довкілля. Згодом цю гіпотезу, але спираючись на гегелівську філософію саморозвитку абсолютного Духу-Бога, використав К. Маркс, надавши їй форми вчення про прогресивні шаблі природно-історичного розвитку людства, що утворюють суспільно-економічні формації. Крім того, К. Маркс у своєму «Капіталі» проголосив, що відкрив закон розвитку капіталістичної формації, суть котрого полягає у твердженні, що капіталізм загине. Замість нього, згідно зі сформульованим Г. Гегелем логічним законом «заперечення заперечень», утвориться соціалістичне (комуністичне) суспільство.

Паралельно й одночасно з марксизмом історію переосмислювали також англійські еволюціоністи Г. Спенсер, Дж.-С. Міль та ін. Англійські вчені, попри всі інші особливості їхніх філософських поглядів, орієнтувалися не тільки на апіорний еволюціонізм І. Канта і Й. Гердера, брали до уваги не лише апіорні візії Г. Гегеля, але спиралися також на «позитивне» антропологічне вчення Ч. Дарвіна і досягнення природознавства XIX століття. Уникаючи спокус створити проект майбутнього суспільства, Г. Спенсер і

Дж.-С. Міль розглядали історію як певну суму фактів. Причому в центр історії вони поставили «природну людину» та «механіку» її «боротьби за існування» в суспільстві, у якому все більше починає панувати науково-технічна раціональність, основана на природознавстві.

Започатковане І. Кантом переосмислення історії, таким чином, розвивалося в Європі у формах своєрідної альтернативи середньовічному погляду на людину як на творіння Бога. Середньовічно-богословському погляду про надприродне протиставлялося вчення про природне походження та існування людини. Тому й історія, як оповідь про буття людей, із XIX ст. стала розумітися не в тих формах, котрі Європа успадкувала від Геродота, Платона й Аристотеля, і не в межах світоглядних уявлень середніх віків. Переважала в основному тенденція дарвінізму. Вона допускала як кількісний (механіко-математичний) підхід до опису діяльності людей, так і якісний, що виявляв особливості способу людського буття.

Лінійний розгляд історії запропонував К. Ясперс (від невизначеної точки «Альфа» до невідомої точки «Омега»), але це загострило проблему відомостей про «початок» і «кінець» історії. Обидва визначення, тобто визначення «початку» і визначення «кінця», залежать від літочислення (хронології) і вимірів, створених людьми. Коли, зокрема, в Україні до 1700 року історія вимірювалася «від створення світів», а після того — «від Різдва Христового», яких нині визнається два — 25 грудня і 7 січня, то, зрозуміло, історія є реальність антропоцентрична. Вона починається і завершується на тій межі, котра описана, означена і визначена людьми. Історія, таким чином, є не тільки спеціальна оповідь, а в цілому знаково-інформаційна реальність, котра створюється людьми і свідчить про їхнє життя в означеному і структурованому ними ж світі. Тому згадані вище недоліки лінійного тлумачення історії є недоліками розуміння людьми того, що і як вони роблять у визначеному ними ж світі, як ставляться до нього і до самих себе.

Р. Колінгвуд уважав, що історія є наукою, котра характеризується чотирма ознаками. По-перше, вона започатковується з усвідомлення нашого невігластва в якихось конкретних питаннях і розкриває їх суть. По-друге, вона розкриває дії людей, що відбулися в минулому. По-третє, історія — це інтерпретація свідчень, «і свідчення тут це збірна назва речей для речей, які називаються документами» [9, с.63]. По-четверте, історія призначена для самопізнання людства, бо «вона показує нам, що людина зробила, а отже, й вчить нас, що таке людина» [9, с.64]. Історик у цьому смислі є своєрідний аналітик-літописець того, що зробила людина, на підставі чого можна зробити деякий моральний висновок про належну поведінку, що відповідає поняттю «людина». Тому така історія, на наш погляд, належить до механічного і лінійного типу, бо вона до одних подій арифметично додає інші, класифікує їх, залишаючи одночасно поза увагою «щілини» невігластва, котрі не усуваються між поєднаними в голові історика фактами. Тому Р. Колінгвуд приходив до висновку, що «історичний процес — це такий процес, де людина створює для самої себе той чи інший різновид людської природи шляхом повторного творення у своїй власній думці того минулого, спадкоємцем якого вона є» [9, с.302]. Проте релятивна і плюралістична історія специфічна саме тим, що визнає природу людського роду, отже, й кожної людини, стабільною. Власне, якби природа людей змінювалася або її можна було створити за допомогою повторення минулого в особистій думці, котре успадковується тільки фрагментарно і супроводжується безвістю втрат, то ніяка наука про природу людини була б неможливою. Нова природа вимагала

б і нову медицину, психологію, антропологію тощо. Всі ці науки можливі саме тому, що природа людського роду постійна, а її вияви і способи реалізації змінюються. Тому історія й постає релятивною і плюралістичною. Релятивною тому, що історія в цілому являє собою ту процедуру пізнання людського роду, котра, на наш погляд, одночасно поєднує визначеність, знання і невизначеність та невідомість.

Ситуацію визначеності досить вдало, на нашу думку, підкреслив А. Бергсон, говорячи про пізнання як спосіб «обходження» предмета, який залежить від позиції, яку займає предмет пізнання, а також символів, якими він виражається й осягається [10, с.56-57].

Якщо взяти до уваги сталість людства як роду світобуття, то історія — це і є спосіб внутрішнього «огляду» та «обходу» світоіснування людства, котре здійснюють історики, а також усі ті, хто персонально чи знеособлено-колективно залишають сліди своєї присутності у світі. Історія в цьому смислі функціонує і як самопізнання людського роду, і спосіб його фрагментарного самовираження та самоіснування як світової субстанції.

Одночасно згадана фрагментарність означає, що саме творення історії як у науково-дослідному сенсі, так і в смислі створення символіко-інформаційних пам'яток, уключає невідомість та невизначеність. Насамперед вони властиві людству і в плані невідомості витоків усього живого, в тому числі й самих людей, і в плані часової невизначеності подальшого існування людства. Адже людство є поки що єдиний відомий рід світобуття, спроможний на самознищення та знищення власної бази існування. Окрім цього, дослідження історії лімітується творчим життям істориків, діапазоном предметності, яка постає перед ними, а також соціальним статусом і мірою особистого догматизму й невігластва. Одночасно й ті, хто разом з істориками створює символіко-інформаційні факти історії, точно не відають про те, чи перевершать корисні результати їхньої діяльності шкоду, яку вони заподіяли самим собі і планеті.

Намагаючись певним чином уникнути подібної невизначеності, А. Бергсон, а далі й К. Маннхейм запропонували специфічну інтерпретацію методу її усунення на шляхах інтуїції, що спирається на реалістично-томістський принцип тотожності духу і буття. Так, А. Бергсон запропонував «осісти в рухомій дійсності, сприймати її змінний напрям, розуміти її за допомогою інтелектуального співжиття, яке назовемо інтуїцією» [10, с.69].

Але такий підхід, на нашу думку, загалом викликав би ще більший хаос і невизначеність в історичному пізнанні, оскільки потрібно було б весь час змінювати або перетворювати і весь понятійний апарат, і смислове поле мови та мовлення, що і недоцільно, і неможливо. Адже в такому разі історія перетворилася в особливий жаргон, зрозумілий посвяченим у «товариство істориків», але тільки окремого хронологічно визначеного періоду.

Кардинально переосмислили сутність історії в 20–40-их роках ХХ століття П. Сорокін, К. Поппер, Ф. Хайєк та їхні послідовники. Проведені ними недетерміністичні дослідження суспільних змін підштовхнули в 70–80-ті роки ХХ століття появу «археології знання» М. Фуко, «деконструктивізму» Ж. Дерріди, «симулятивної історії» Ж. Бодрійяра тощо. Сліпа «стріла часу» від точки «Альфа» до точки «Омега», на уявленнях про існування якої побудовані версії історії К. Ясперса, М. Гайдеггера, Ш. Тейяра де Шардена та інших авторів, у річищі постмодерністичних тлумачень постає як архаїчна фантазія. Вона заснована вірою у «стрілу часу» неіснуючого «соціального організму», віртуальна мета якого реалізується від невідомого первісного («ембріонального») стану до невідомого «розвиненого» кінця. Всупереч

цьому, нині починає переважати думка про те, що «ми не можемо визначити мету нашої історії як ідеальну схему майбутнього суспільного устрою» [4, с.27].

Отже, сучасне урізноманітнення «історичної» термінології змінило попередній зміст терміна «історія». Доцільно у зв'язку з цим зазначити, що в Україні неоднозначно сприйняте й новітнє, тобто модерністське і постмодерністичне спростування детерміністично-цільової інтерпретації, що «позбавляє історію вектора майбутнього» [6, с.29]. У світлі вищезазначеного, таким чином, загострюється потреба визначення особливостей тлумачення історії в контексті вітчизняного світорозуміння.

Перш ніж аналізувати особливості осмислення історії в українській філософії, звернімось до значення цього терміна в системі національного світосприйняття. Термін «історія» в перекладі з грецької мови на українську означає насамперед будь-яку оповідь. У києворуській традиції оповідачами, або «дієписцями» чи «літописцями», вважали збирачів та тлумачів відомостей про людську життєдіяльність. Наприклад, «Лексикон» Є. Славинецького, датований XVII століттям, термін «історія» витлумачує як похідний від слова «гістор», тобто «кощун» — розповідь про діла предків на противагу вимислу, байці [11, с.219]. На думку Б. Рибаківа, «кощун» — це і «плач над покійником», і простора оповідь «тщеславия ради». Кощун мав поетико-фантастичний характер, виконувався «старцями», тобто найбільш освіченими і знаючими людьми відповідного поселення [12, с.315].

У Премодерну добу на Україні поширилась притаманна європейській традиції думка Аврелія Августина, згідно з якою історія — це процес, що здійснюється як оповідь про реалізацію Божого плану творення й керування світом. У зв'язку з цим у вітчизняній традиції було вироблене переконання в провиденційності та лінійній спрямованості історичного процесу «від початку до кінця». Якщо в контексті язичницької традиції історія поставала як міф про темні і світлі сили та опис їх боротьби, то з поширенням християнства на теренах Київської Русі історія розумілася як набір фактів, що системно виражали фіксоване датами й описане дієписцем життя людей.

У світлі суспільної нестабільності та невизначеності, притаманної буттю українського народу XVI — XVII століть, увага мислителів цієї доби зосереджувалась на нових екзистенційних проблемах людського буття та спробах осмислити сукупність оповідей про нього. Попри відсутність спеціальних праць, присвячених питанням соціально-філософського тлумачення історії, в ренесансно-реформаційний період в Україні існували народний епос, агіографічні, мемуарні, літописні, полемічні, публіцистичні праці, які не лише містили факти про людське буття, але й спроби їх філософської інтерпретації.

Загальне спрямування ренесансного тлумачення українськими філософами історичного пізнання в XV столітті містить доробок Ю. Котермака-Дрогобича. Так, філософ утворив версію суспільного поступу, за якою все людське життя виявляється підпорядковане не божественному провидінню, а дії небесних світил і сил природи. Отож, з погляду Ю. Дрогобича, історія є оповіддю про життєвий шлях людей і виявляється неможливою без уміння узгоджувати свою мету із подіями на небі, вміння враховувати небесні впливи [13, с.177].

Тлумачення історії в Україні XVI-XVII століть пов'язувалося насамперед з уявленнями про хаотичність, нестабільність, непередбачуваність світу. Зокрема, це виявилось у дослідженні особливостей створення історії, зробленому в другій половині XVII століття Іоаникієм Галятовським. Історію

мислитель розглядав як «казання», створюючи котре, проповідник має знати природу, її складові, такі, як географія, рослинний і тваринний світ, поведінка різних тварин, а також відомості із «кройнік», «гісторій» тощо, які стосуються теми оповіді [14, с.116].

Посилення уваги до проблеми тлумачення історії в Україні спостерігається впродовж усього XVIII століття після введення викладання історії як навчальної дисципліни в Чернігівському колегіумі, а згодом і в Києво-Могилянській академії та інших навчальних закладах України. У суспільстві поширився термін «історія», що почав активно витісняти із наукового вжитку такі оповіді про суспільні події, які з киеворуських часів називались «літописами», «дієписами» тощо.

У вітчизняній літописній традиції XVII — XVIII століть, представленій творами Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка, розробляється версія історії, яка втілює спроби відтворення минулого у формах хронологічного нагромадження описів подій. При цьому питання методології історичного пізнання залишаються поза увагою дослідників, оскільки оповідь розгорталася лінійно-хронологічно.

Підвищення інтересу до пізнання історії пов'язане в Україні зі зміною соціокультурної ситуації, що припадає на XVIII — XIX століття і супроводжується зростанням інтересу передової громадськості до проблем національного самовизначення. Аналіз праць Д. Бантиш-Каменського, М. Костомарова, І. Маркевича дозволяє висновувати, що історія витлумачується в них як лінійно-хронологічний опис подій. Загальні тенденції лінійного розуміння історії переважають у творах вітчизняних мислителів цього періоду і стають філософсько-методологічною основою для опису подій суспільного життя в українській філософській думці першої половини XIX століття.

Проте не можна ігнорувати той факт, що в лінійну парадигму інтерпретації історії М. Максимович, М. Костомаров та ін. вводять ідею соціокультурного плюралізму. Так, скажімо, М. Максимович робить спробу дати характеристику українця (українського народу) як культурно-історичного типу, що займає свою суспільну нішу серед інших народів світу [15, с.9]. Це означає, що історія народу М. Максимовичем тлумачиться як оповідь, котра має спиратися на вітчизняні архівні джерела, документальну базу та етнографічні дослідження.

Тільки з другої половини XIX — на початку XX у працях вітчизняних мислителів В. Антоновича, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського й інших — виходить не проблема достовірності знань, а спосіб створення самої «праці», методика її написання. Історія тлумачиться українськими вченими як плюралістичний опис подій, який уключає економічний, соціологічний, політичний, культурологічний, геополітичний, автохтонний та інші дослідницько-методологічні підходи. Зокрема, І. Франко надає перевагу «внутрішній», філософській стороні осягнення історичного процесу. «Під історією, — зазначає мислитель, — розуміємо слідження внутрішнього зв'язку між фактами, тобто таке угруповання поєдинчих, важніших і дрібніших фактів, щоб з них виходив якийсь сенс, щоб видно було певні основні закони природні, правлячі тими фактами і викликаючі їх» [16, с.77].

Отож, у творах вітчизняних мислителів XIX — XX століть історія інтерпретується як багатомірна оповідь про суспільні перетворення, а її виклад ведеться з позицій плюралізму, тобто з урахуванням різноманітності точок зору на одні й ті самі події. Створення історії (оповіді), зрештою,

мислилося не лише наслідком застосування відповідної філософії для пояснення та викладу фактів на основі ідеалу, але і як перехід від хронологічності літописів до плюралістичної й «прагматичної історії», побудованої на комбінаціях фактів. Через це історія визначалася і як вивірена різними методиками дослідження наукова оповідь згідно з ідеалом, і як філософськи обґрунтоване «змішування» давно відомих фактів із новими фактами [17, с.83]. Причому філософські переконлива історія з другої половини XIX століття розумілася в Україні як осягання життєдіяльності людей з «природно-історичної» точки зору [17, с.371], через що історія визнавалася і тією «ниткою буття» людей, що ніколи не переривається в суспільстві [17, с.290].

Таким чином, усебічний соціально-філософський аналіз тлумачення історії у європейській та вітчизняній філософській традиції дозволяє твердити про суперечливість суджень про історію, підводить до констатації крайнощів. Ними є модерністська інтерпретація історії як лінійно-детерміністичного опису («реконструкції» чи «відображення») суспільних перетворень і постмодерністське тлумачення історії як міфу, що спонукає людей створювати нові міфи про сумнівне, маловідоме чи забуте.

Крім зазначеного, нагадаємо, що в системі освіти «історія» — провідний навчальний предмет, покликаний давати «широкий світогляд», показувати молоді славні діла предків, формувати патріотизм, повагу до минулого, навчати добра й чесності перед народом, державою та особою. Хоча реальна історія, яка є предметом наукових досліджень, виявляється проблематичною, суперечливою, дискусійною.

Справді, якщо поміркувати, що ж є матеріальною (предметною) базою історичних досліджень? Таку базу утворюють мізерні залишки від культури минулих поколінь. Це поодинокі археологічні знахідки, обмежене число письмових (літературних) текстів із згадками про авторів, твори котрих узагалі не дійшли до сучасників, фрагменти окремих документів, легенди про події, які невідомо коли відбулися тощо. Звичайно, все це досліджувалося і досліджується тепер не лише істориками, але й представниками інших гуманітарних наук. Проте обмеженість предметної бази змушує вчених доповнювати розриви у «складках» матеріалу власними гіпотезами, а то й вигадками, що надає історії легендарності, яка конфліктує із вимогами наукової об'єктивності і фактологічності.

Ураховуючи, наприклад, що термін «історія» нині витлумачується в різних смислах, які навіть суперечать один одному, вважаємо, що в цьому випадку історію доцільно інтерпретувати в класичному значенні цього терміна. Тобто історія — це сукупність наявних фіксованих і нефіксованих (усних) оповідей про те, як люди розуміли і розуміють світ, його устрій, про їхні способи життєбудівництва і світобудівництва. Причому під фіксованою оповіддю тут розуміється не лише письмовий текст, але і все, що є знаково-символічним утіленням людської думки і слова. Таке визначення історії якраз і слугує основою поділу на «доісторичну» та «історичну» добу існування людства. Тобто до історії належить усе, що предметно або документально свідчить про присутність людства на нашій планеті, про його діяльність, світогляд, умови життя тощо.

Примітки

1. Грушевський Михайло. Історія України-Руси / Михайло Грушевський. — К.: Наукова думка, 1991. — Т. 1. — 648 с.
2. Філософський енциклопедичний словник / Ред. В. І. Шинкарука. — К.: Абрис, 2002. — 742 с.

3. Афонін Е.А. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-філософський аналіз) / Е.А. Афонін, О.М. Бандурка, А.Ю. Мартинов. — К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. — 352 с.
4. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. Михальченко. — Дрогобич: Відродження, 2004. — 488 с.
5. Кремень В.Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В.Г. Кремень, Д.В. Табачник, В.М. Ткаченко. — К.: ARC-UKRAINE, 1996. — 793 с.
6. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: [навч. посіб.] / В.М. Литвин, В.І. Гусєв, А.Г. Слюсаренко та ін. — К.: Вища школа, 2002. — 430 с.
7. Платон. Сочинения: В 3 т. / Платон. — М.: Наука, 1970. — Т. 1. — 526 с.
8. Августин. О граде Божием / Августин. — Минск: Харвест, М.: АСТ, 2000. — 1296 с.
9. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії / Р.Дж. Колінгвуд; [пер. з англ. О. Мокровольський]. — К.: Основи, 1996. — 615 с.
10. Бергсон А. Вступ до метафізики / Анрі Бергсон // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. — Л.: Кальварія, 1996. — С. 56-57.
11. Славинецький Є. Лексикон латинський. «Лексикон словено-латинський» Э.Славинецького та А.Корецького-Сатановського; [підгот. В. Німчук; ред. К. Цілуйко]. — К.: Наукова думка, 1973. — 541 с.
12. Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси / Б.А. Рыбаков. — М.: Наука, 1988. — 783 с.
13. Дрогобич Ю. VERBA MAGISTRI: пророцтва і роздуми / Ю.Дрогобич. — Дрогобич: Вимір, 2001. — 343 с.
14. Галятовський Іоанікій. Наука, або Спосіб зложення казання / Іоанікій Галятовський // Українська література ХVІІ ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика. — К.: Наукова думка, 1987. — С. 108-133.
15. Максимович М.О. Українські пісні / М.О. Максимович / Підгот. Попов. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — 344 с.
16. Франко Іван. Збір. творів: у 50 т. / Іван Франко. — К.: Наукова думка, 1987. — Т. 45. — 324 с.
17. Драгоманов М.Л. Вибране / М.Л. Драгоманов. — К.: Либідь, 1991. — 682 с.
18. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні твори / М. Драгоманов. — К.: Наукова думка, 1992. — 481 с.

П.А.Кравченко, А.И.Мельник

Осмысление истории: европейский и украинский дискурс

В статье освещаются методологические основы социально-философского осмысления истории в контексте европейского и украинского дискурса.

Ключевые слова: *историзм, макроистория, микроистория, понятие «история», мирозданье.*

P.A.Kravchenko, A.I.Mel'nik

Comprehention of History: European and Ukrainian Discourse

The paper is devoted to methodological basis of social and philosophical thinking of history in the context of Ukrainian and European discourse.

Keywords: *historizm, macro history, micro history, notion «history», world being.*

Надійшла до редакції 18 жовтня 2010 року

